

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وکالت زن

موضوع:

فقه استدلالی: ۱۶۶ (فقه و حقوق: ۲۱۷)

گروه مخاطب:

- تخصصی (طلاب، دانشجویان، پژوهشگران و اساتید حوزه و دانشگاه)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۱۷۸۴

مسلسل انتشار (چاپ اول و باز چاپ): ۴۳۷۲

فیاض، محمدصادق، ۱۳۵۱ -

وکالت زن (بررسی فقهی وکالت زن در دعاوی و مجلس (پارلمان)) / محمدصادق فیاض - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۸.

[۳۲۸] ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۱۷۸۴) (فقه و حقوق: ۳۱۷، فقه استدلالی: ۱۶۶)

ISBN 978-964-09-0502-9 - ۷۵۰۰ تومان

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیاض.

Muhammad-Sadeq Fayyaz. Women as Deputies

ص. ع. به انگلیسی:

(A Jurisprudential Study on Women as Deputies of Parliament or Lawyers)

کتابنامه: ص. [۲۸۷] - ۳۰۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. وکالت (فقه). ۲. وکالت زن (فقه). ۳. حقوق جزا (فقه). ۴. زنان نماینده مجلس - وضع حقوقی و قوانین

(فقه). ۵. وکلای دادگستری، زنان - وضع حقوقی و قوانین (فقه). الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب.

ب. عنوان: بررسی فقهی وکالت زن در دعاوی و مجلس (پارلمان).

۲۹۷/۳۷۲

۸ و ۹ ف / ۴ / ۱۹۲ BP

۱۳۸۹

وکالت زن

(بررسی فقهی وکالت زن در دعاوی و مجلس (پارلمان))

محمد صادق فیاض

بیتنا
۱۳۸۹

بوستان کتاب

وکالت زن

(بررسی فقهی وکالت زن در دعاوی و مجلس (پارلمان))

• نویسنده: محمدصادق فیاض

• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب

(مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)

• لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

• نویت چاپ: اول / ۱۳۸۹ • شمارگان: ۱۰۰۰ • بها: ۷۵۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- ♦ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفائیه)، ص پ ۹۱۷ / ۲۷۱۸۵، تلفن: ۷-۷۴۲۱۵۵ نامبر: ۷۴۲۱۵۴ تلفن بخش: ۷۴۲۴۲۶
- ♦ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
- ♦ فروشگاه شماره ۲: تهران، خ فلسطین جنوبی، دست چپ کوچه دوم (پشن)، تلفن: ۶۶۴۶۰۷۳۵
- ♦ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲
- ♦ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۲۲۲۰۳۷۰
- ♦ فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۱۲
- ♦ فروشگاه شماره ۶ (ویژه جوانان): قم، ابتدای خیابان شهدا، تلفن: ۷۳۹۲۰۰
- ♦ بخش یکتا (بخش کتب اسلامی و انسانی)، تهران، خ حافظ، نرسیده به چهار راه کالج، نبش کوچه بامشاد، تلفن: ۸۸۹۴۰۳۰۳
- ♦ نمایندگی های فروش کتاب مؤسسه در داخل و خارج کشور (ضمیمه برگه نظرخواهی آثار انتهایی کتاب)

اطلاع از تازه های نشر تا روزی که در دسترس شما قرار میگیرد: ۰۲۱-۸۸۵۰۰۰۰۰ • شماره تماس: ۰۲۱-۸۸۵۰۰۰۰۰ • وبسایت: <http://www.bustaneketab.com>

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: <http://www.bustaneketab.com>

با قدرمندی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

• اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب: سیدرضا سجادی‌نژاد • سرورپرستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستار: مرضیه راغبیان • نماینده‌ساز: فرج‌الله جهاندوست • کچیده عربی: سهیله خائفی • کچیده انگلیسی: مریم خائفی • فیبا: مصطفی محفوظی • مسئول واحد حروف‌نگاری: احمد مؤتمنی • حروف‌نگار: محمد سلامت • اصلاحات حروف‌نگاری: فاطمه جعفری و معصومه مفید • صفحه‌آرایی: حسین محمدی و احمد مؤتمنی • کارشناس و کنترل نمونه‌خوانی: محمدجواد مصطفوی • نمونه‌خوانی: سیدکاظم رضوی، حسن سادین و سید امیرحسین حسینی • بازخوانی نهایی متن: نادعلی صالحی • نظارت و کنترل آماده‌سازی: بیژن سهرابی • کنترل فنی صفحه‌آرایی: حسین عبدیان • کارشناس طراحی و گرافیک: مسعود نجابتی • طراح جلد: محمود هدایی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی • اداره آماده‌سازی: حمید رضا تیموری • برنامه‌ریزی و کنترل تولید: امیر حسین مقدم‌منش • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی.

رئیس مؤسسه
سید محمد کاظم شمس

فهرست مطالب

۱۳	چکیده
۱۵	مقدمه
فصل اول: کلیات تحقیق	
۱۹	طرح مسئله
۲۲	سابقه و ابعاد تحقیقی موضوع
۲۳	ضرورت تحقیق
۲۴	پژشش‌ها و فرضیه‌ها
۲۵	پیش‌فرض‌ها
۲۶	روش تحقیق
۲۷	محدودیت‌ها
۲۹	سازمان‌دهی تحقیق
۳۰	مفهوم شناسی برخی واژه‌ها
۳۰	معنا و مفهوم فقه
۳۰	۱. فقه دز لغت

۳۱	۲. فقه در اصطلاح فقها
۳۱	الف) به معنای اسلام شناسی
۳۲	ب) به معنای رشته علمی
۳۳	ماهیت تحقیق فقهی
۳۶	معنا و مفهوم وکالت
۳۶	۱. وکالت در لغت
۳۷	۲. وکالت در اصطلاح
۴۳	ارکان وکالت
۴۴	۱. عقد
۴۷	۲. موکل
۴۹	۳. وکیل
۵۰	۴. قلمرو وکالت
۵۲	وکالت در شئون حکومتی

فصل دوم: وکالت زن در دعاوی

۵۵	تبیین موضوع
۵۶	۱. تعریف وکالت دعاوی
۵۹	۲. پیشینه تحقیق
۶۲	۳. وکالت دعاوی در جهان معاصر
۶۴	نقش زنان در وکالت دعاوی
۶۵	۴. تاریخچه وکالت دعاوی
۶۶	۵. وکالت دعاوی در اسلام و جایگاه زنان
۷۰	نقش زنان در تاریخ وکالت دعاوی

۶	نگرشی کوتاه به حکم وکالت دعاوی در فقه	۷۳
۷۶	وکالت زن در دعاوی از منظر فقه امامیه	۷۶
۷۶	وکالت زن و دیدگاه فقهای شیعه	۷۶
۷۸	دلایل جواز وکالت زن در دعاوی	۷۸
۷۸	۱. وکالت زن در دعاوی و شرایط وکیل	۷۸
۸۲	۲. زن و حق مشارکت در دعوی	۸۲
۸۶	۳. هدف از وکالت	۸۶
۸۸	۴. مواضع مناقشه برانگیز وکالت زن	۸۸
۹۳	قراین تاریخی	۹۳
۹۴	۱. دفاع زهرای <small>علیها السلام</small> از امام علی <small>علیه السلام</small>	۹۴
۹۷	۲. نمایندگی سوده همدانی	۹۷

فصل سوم: نقد و بررسی وکالت زن در دعاوی

۱۰۲	نگاهی به ماهیت نقدها و مخالفت‌ها	۱۰۲
۱۰۵	دلیل‌های قرآنی مخالف وکالت زن در دعاوی	۱۰۵
۱۰۵	آیه اول: ناتوانی زن در بیان دلیل	۱۰۵
۱۱۰	نقد و بررسی	۱۱۰
۱۱۴	آیه دوم: شهادت زنان	۱۱۴
۱۱۹	بررسی آیه شهادت	۱۱۹
۱۱۹	الف) زن و نقص عقل	۱۱۹
۱۲۰	۱. تأمل در اسناد روایی نقصان عقل زن	۱۲۰
۱۲۲	۲. تأمل در ناسازواری نقصان عقل زن با قرآن و جهان‌بینی اسلامی	۱۲۲
۱۲۵	۳. تجدید نظر در معنای عقل؛ در ادبیات روایی	۱۲۵

۱۲۷	ب) نظام واره احکام تشریحی درباره زن
۱۳۰	دلیل های روایی مخالف وکالت زن در دعاوی
۱۳۰	روایات منع از مشاوره با زنان
۱۳۴	بررسی روایات منع از مشاوره با زنان
۱۳۶	۱. مشاوره با زنان در پرتو آیات
۱۳۷	آیات مشاوره
۱۴۳	۲. بازتاب رفتار با زنان در سیره
۱۴۶	۳. نقش جریان های حدیث ساز

فصل چهارم: وکالت زن در مجلس (پارلمان)

۱۵۹	ویژگی ها و تفاوت های وکالت مجلس
۱۶۰	۱. بی سابقه بودن مجلس در اندیشه فقهی شیعه
۱۶۳	۲. کارویژه های مجلس
۱۶۶	۳. مبنای مشروعیت وکالت مجلس
۱۷۱	۴. مکانیسم وکالت مجلس
۱۷۵	وکالت زن در مجلس؛ از منظر فقه امامیه
۱۷۸	دیدگاه موافقان مشارکت سیاسی زن
۱۷۸	امام خمینی
۱۷۹	آیه الله مهدی شمس الدین
۱۸۰	آیه الله خامنه ای
۱۸۱	دلایل عام مشارکت سیاسی زن
۱۸۱	دلایل قرآنی
۱۸۲	۱. آیه بیعت زنان

۱۸۵	۲. آیات داستان ملکه سبا
۱۸۹	سیره نبوی
۱۸۹	۱. بیعت عقبه دوم
۱۹۳	۲. بیعت زنان در غدیر
۱۹۵	دلیل‌های خاص مشارکت زن در مجلس
۱۹۵	۱. زن و امر به معروف
۲۰۰	۲. زن و شورا
۲۰۶	جمع‌بندی و نتیجه
۲۰۸	ناگفته‌ها
۲۰۸	الف) مفهوم روشن فرضیه این پژوهش
۲۱۳	ب) احترام به نقش‌های اختصاصی زنان
۲۱۵	ج) مسئله حجاب

فصل پنجم: دیدگاه‌ها و دلیل‌های مخالفان وکالت زن در مجلس (پارلمان)

۲۱۹	مقدمه
۲۲۲	دلیل‌های قرآنی مخالفان مشارکت سیاسی زن
۲۲۲	۱. آیه سرپرستی خانواده
۲۲۳	شان نزول
۲۲۶	نقد و بررسی
۲۳۴	محدوده حقوق مرد بر همسر و آرای فقها
۲۳۹	۲. آیه طلاق
۲۴۱	نقد و بررسی
۲۴۳	۳. آیه ناتوانی زنان در بیان دلیل

۲۴۴	نقد و بررسی
۲۴۵	روایت نبوی ﷺ
۲۴۸	نقد و بررسی
۲۵۱	اجماع
۲۵۲	بررسی اجماع
۲۵۸	سیره مسلمین
۲۶۰	نقد و بررسی
۲۶۲	چکیده و ماهیت نقدها
۲۶۴	نگاهی دوباره به خاستگاه دلیل ها و نقدها
۲۶۴	عبور از قاعده
۲۶۷	بازگشت به اصل عدالت به عنوان یک قاعده فقهی
۲۷۱	اصل عدم ولایت و یک پرسش اساسی
۲۷۵	جمع بندی و پیشنهادها
۲۸۴	پیشنهادها
۲۸۷	کتابنامه

نمایه

۳۰۷	آیات
۳۰۸	روایات
۳۰۹	اعلام
۳۱۸	موضوعات

چکیده

در این پژوهش که با عنوان بررسی فقهی وکالت زن در دعاوی و مجلس (پارلمان) صورت گرفته است، کوشش شده تا فرضیه جواز آن از منظر فقه شیعه اثبات شود. برای این مهم، ابتدا پاره‌ای از مباحث مقدماتی و مفاهیم دخیل در موضوع توضیح داده شده است، بعد از آن با تفکیک موضوع وکالت زن در دعاوی، مسائل مربوط به آن پی‌گیری شده و با توجه به شرایط وکیل در فقه شیعه، اهلیت زن در اقدام به دعاوی، مصلحت وکالت، مواضع مناقشه بر انگیز وکالت زن در فقه شیعه و قراین تاریخی بر جواز وکالت زن در این عرصه صحه گذاشته شده است. مبانی انسان‌شناختی که با استفاده از هر منبع، ضعف ذاتی یا نقصان عقل زن و یا محدودیت دیگری را در تعامل با زنان پذیرفته، در بخش بررسی دیدگاه‌های انتقادی بحث شده است. در استنتاج کلی، تمام این دیدگاه‌ها که ضعف و نقص را در هویت زن القا می‌کنند، نقد گردیده است.

در خصوص موضوع وکالت زن در مجلس شورا یا پارلمان، ابتدا برخی ویژگی‌های نهاد مجلس یادآوری گردیده است، سپس بنا بر ضرورتی که وکالت فقهی ایجاب نموده، بحث با طرح آرای موافقان مشارکت سیاسی زن به طور عموم ادامه یافته و با دلایل قرآنی و سیره، به نفع این دیدگاه استدلال گردیده است. در خصوص

وکالت زن در مجلس، به حق زن در امر به معروف و مشارکت در سازمان حسبه نیز استدلال شده است. در نهایت، درباره حدود مشارکت سیاسی زن، نکاتی یادآوری گردیده است. دیدگاه‌ها و مهمترین دلایلی انتقادی وکالت زن در مجلس، با عنوان کلی مخالفت با مشارکت سیاسی زن، دنبال شده است. هدف این بوده است تا با نقد دلایلی که در این باره ادعا شده، از اتقان فرضیه جواز وکالت زن در مجلس دفاع منطقی انجام شده باشد. در گام پایانی، برخی رهیافت‌های جدید؛ مثل اهمیت نقش وکالت در این موارد، توجه به عدالت به مثابه یک قاعده فقهی و اصل عدم ولایت در فقه سیاسی، تحلیل شده است.

مقدمه

با این که موقعیت زنان در جهان معاصر و به ویژه در دنیای اسلام تا حدودی از گذشته فاصله گرفته است ولی هنوز در بسیار از کشورهای مسلمان زنان در تبعیض فاحش به سر می‌برند؛ در یک کشور زن تا وزارت و نخست وزیری پیش رفته است. در دیگری نه تنها حتی از حق شرکت در انتخابات برخوردار نیست که ده‌ها شخصیت مذهبی برای حرمت رانندگی آن‌ها با ماشین، فتوای دینی صادر می‌کند. این واقعیت‌ها حاکی از این است که هنوز هم «زن» و هم «متون دینی» در این ارتباط از اسارت برخی فرهنگ‌ها و روحیه‌ها، رهایی نیافته است. تسلط این وضعیت هم‌چنان راه را بر فهم متناقض از متون دینی هموار نگه می‌دارد تا این رفتارهای دوگانه و بلکه چندگانه نسبت به زنان در جامعه مسلمانان تداوم یابد. در این میان، تنها گزینه‌ای که می‌تواند در برون رفت از این چالش‌ها نقش مؤثر ایفا کند تأمل دوباره در برداشت‌های متأثر از عوامل فرامتنی در مسئله زن و تنقیح آن در پرتو برخی مفروضات مسلم دینی است.

در این راستا اثر پیش رو، گام کوچکی است که کوشیده فعالیت زن را در دو حوزه مشخص؛ وکالت در دعاوی و نمایندگی مجلس (پارلمان) با رویکرد فقه شیعه بررسی نماید. دو حوزه‌ای که اگرچند به ظاهر محدوداند، اما چون مبتنی بر

پیش شرط‌های اساسی اند می‌تواند روشنگر ابعاد دیگر فعالیت زن نیز در اجتماع باشند. طبیعی است که برای این مهم استفاده از میراث سلف صالح خیلی کم‌اولویت، از مراجعه به خود منابع چهارگانه فقهی نیست، زیرا به تعبیر زیبای محقق معاصر ظافر قاسمی «خود متون فقهی یکی از غنی‌ترین منابع در این زمینه اند؛ اگرچه نه به استقلال بلکه از آن جهت که آئینه روشن همان منابعند. در حقیقت از رهگذر مطالعه عمیق متون فقهی می‌توان فهمید آنان که اهلیت مراجعه به منابع چهارگانه را دارند، چگونه به آن منابع نگریسته و در یک مسئله معین به چه برداشتی رسیده‌اند و در این مسیر چه درس‌های را به ما آموخته‌اند؛ البته در همین حال، لازم است عنایت شود که این درس‌ها مددکار مایند، نه محدود کننده دید و برداشت ما»^۱.

مباحث این کتاب در آغاز برای دریافت درجه کارشناسی ارشد فقه و معارف اسلامی سال ۱۳۸۴ انجام یافته بود. از این رو، بر خود لازم می‌دانم از تمام آن‌های که ما را در طی این مسیر - که در زمان خود دراز و دشوار می‌نمود - یاری نموده‌اند، شکرگزاری نمایم. به‌ویژه از حجه الاسلام والمسلمین آقای اعرافی، ریاست محترم جامعه المصطفی (ص) العالمیه، کمال تشکر را دارم که زمینه این‌گونه تحقیقات را فراهم آورده است. نیز سپاس‌گزار تلاش‌های حجه الاسلام والمسلمین آقای محامی مدیر وقت مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی، هستیم که برای پیشرفت امور آموزشی و پژوهشی این مدرسه، به تلاش‌های خالصانه‌ای خود همچنان ادامه می‌دهد. قدردان حجج اسلام آقایان: سید محمد شفیع و حسین مهدی‌زاده که به ترتیب مسئولیت راهنمایی و مشاوره این اثر را داشتند، برای همیشه خواهیم بود. این اثر اگر انتظاری را بر آورد، مسلم مرهون ریزنی‌های سود مند این عزیزان است.

البته نمی‌توانم ادعا کنم که این کار از کاستی پیراسته است و من توانسته‌ام از تمام

۱. جهاد و حقوق بین‌الملل، ترجمه و تحقیق: ابوالقاسم حسینی (زرفا)، ص ۲۱۳.

ظرفیت رویکرد انتخابی به درستی استفاده نموده و با روش کاملاً منطقی، مطالب را سازماندهی کرده‌ام. با این وجود، امیدوارم خالی از نکته‌ای نباشد که در بسط مطالعات فقه‌پژوهی پیرامون زن، کمکی بنماید و نیز بتواند روزه‌ای نسبتاً جدیدی را به روی پژوهش‌گران در تحلیل مسائل زنان بگشاید.

در پایان از دست‌اندرکاران مؤسسه بوستان کتاب قم تشکر کنم. و از خدا می‌خواهیم این بنای بزرگ را که برای نشر تعالیم اسلام و خدمت به تشنگان معارف اهل بیت علیهم‌السلام تأسیس شده هم‌چنان موفق و با رونق نگه دارد.

محمد صادق فیاض مالستانی

قم - آبان ۸۸